

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
СОКОЛЮКА Ігоря Юрійовича
на тему: *«Розвиток соціального підприємництва на сільських територіях»*,

представлену на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності
076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність галузі знань
07 Управління та адміністрування

Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами

Трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці України, актуалізують необхідність переосмислення ролі соціального підприємництва у забезпеченні стійкості стратегічних галузей, насамперед аграрного сектору. Сільські території функціонують в умовах системної невизначеності, яка формується під впливом сукупності природних, економічних, фінансових і воєнно-політичних чинників. Масовий відтік трудових ресурсів, деградація соціальної інфраструктури, руйнування логістичних ланцюгів та наслідки збройної агресії істотно розширюють спектр ризиків, що супроводжують діяльність сільських громад та аграрних товаровиробників.

За таких умов соціальне підприємництво має розглядатися не лише як допоміжний інструмент підтримки вразливих верств населення, а як структуроутворюючий елемент системи сталого розвитку сільських територій. Проте сучасна практика свідчить про фрагментарний характер розвитку соціального бізнесу в Україні: відсутність чіткої правової бази, обмежений доступ до фінансових ресурсів для малих форм господарювання, недостатня адаптованість інституційних інструментів до потреб сільських виробників та слабка інтеграція внутрішньо переміщених осіб у локальні економічні цикли.

Суттєвою проблемою залишається відсутність цілісної концепції розвитку соціального підприємництва, яка б органічно поєднувала ринкові механізми з інклюзивними моделями відновлення людського капіталу; у цьому контексті актуальним є наукове обґрунтування модернізації підходів до управління соціальними ініціативами з урахуванням євроінтеграційного вектору та принципів соціальної відповідальності. Дисертаційна робота Соколюка І. Ю. присвячена теоретичному обґрунтуванню та розробці прикладного інструментарію функціонування соціальних підприємств як чинника економічної стабілізації та соціального відродження українського села.

Дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідних робіт Уманського національного університету садівництва за темою «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0121U112522). У межах зазначеної тематики здобувачем здійснено системний аналіз передумов становлення соціального бізнесу, обґрунтовано організаційно-економічний механізм залучення ресурсного потенціалу особистих селянських господарств та інтелектуальних компетенцій ВПО у виробничо-збутові ланцюги, а також розроблено стратегічні напрями інституційного забезпечення соціального сектора економіки.

Дисертаційне дослідження узгоджується з національними пріоритетами України у сфері інклюзивного зростання, розвитку сільських територій та збереження людського потенціалу держави, що визначає його вагому практичну значущість. Розроблені у роботі теоретико-методичні положення та рекомендації спрямовані на формування ефективного середовища для стимулювання соціально відповідальних бізнес-ініціатив, підвищення життєздатності територіальних громад та забезпечення стабільності трудових ресурсів, що є критично важливим для економічної регенерації регіонів в умовах воєнних викликів та подальшої повоєнної реконструкції країни.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, представлених у дисертації.

Наукові положення та висновки дисертаційної роботи базуються на комплексному системному аналізі діяльності суб'єктів соціального бізнесу, що дозволило автору ідентифікувати ключові закономірності їх функціонування в умовах сучасних економічних трансформацій. Застосування методології системного підходу забезпечило всебічне вивчення взаємозв'язків між економічною ефективністю підприємств та їхньою соціальною результативністю, що є критично важливим для розуміння природи соціального підприємництва як специфічної форми господарювання на сільських територіях.

У межах дослідження автором обґрунтовано організаційно-економічний механізм відновлення та розвитку людського капіталу, який виступає головним стратегічним ресурсом відродження сільської місцевості. Даний механізм спрямований на подолання деструктивних демографічних тенденцій та міграційних відтоків через створення нових інституційних умов для реалізації професійного потенціалу сільських жителів. Особлива увага приділяється формуванню інклюзивного середовища, яке сприяє активному залученню вразливих груп населення до економічних процесів громади.

Фундаментальною основою запропонованого механізму є інклюзивна модель використання ресурсів особистих селянських господарств (ОСГ), яка передбачає їх трансформацію з пасивних одиниць самозабезпечення у повноцінні елементи виробничо-збутових ланцюгів. Такий підхід дозволяє інтегрувати дрібні господарства у структуру соціальних підприємств, забезпечуючи їм доступ до ринків збуту, сучасних технологій та інвестицій. Це не лише підвищує рівень доходів сільських родин, а й закладає міцний підґрунтя для соціальної згуртованості та економічної самодостатності територіальних громад.

Логічним завершенням розроблених положень є доведення того, що синергія соціальних цілей бізнесу та ресурсного базису селянських господарств створює унікальний компенсаторний інструмент для депресивних регіонів. Обґрунтована модель дозволяє ефективно вирішувати питання продуктивної самозайнятості та соціальної адаптації, зокрема для внутрішньо переміщених осіб, перетворюючи соціальне підприємництво на ключовий драйвер сталого відновлення аграрного сектору економіки України.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Представлені у дисертаційній роботі наукові положення, авторські висновки та практичні рекомендації відзначаються високим рівнем достовірності, що забезпечується комплексним характером проведеного дослідження, застосуванням сучасного методичного інструментарію та залученням репрезентативної емпіричної бази. Автором вдало поєднано системний, інституційний, економіко-статистичний та порівняльно-аналітичний підходи, що дозволило всебічно оцінити тенденції розбудови соціального підприємництва на сільських територіях України та сформулювати ґрунтовні наукові узагальнення.

Достовірність результатів підтверджується логічною узгодженістю теоретичних концепцій із результатами аналітичної оцінки функціонування соціально-орієнтованого бізнесу в аграрному секторі, а також коректною інтерпретацією виявлених закономірностей розвитку галузі в контексті сучасних трансформацій та необхідності відновлення людського капіталу. Запропоновані рекомендації базуються на глибокому аналізі бар'єрів функціонування соціальних підприємств у сільській місцевості та враховують інституційні, фінансові й організаційні особливості національної економіки, що суттєво підсилює їхню прикладну значущість.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у сучасному науковому переосмисленні ролі соціального підприємництва як стратегічного інструменту забезпечення сталого розвитку сільських територій та

ефективного механізму управління соціально-економічними ризиками в умовах воєнних та повоєнних викликів.

В межах дисертаційного дослідження сформовано наступні ключові наукові положення:

1. Теоретичне розмежування дефініцій «соціальне підприємництво» та «корпоративна соціальна відповідальність» через призму їхньої функціональної спрямованості у розвитку сільських територій. Автором доведено концептуальну відмінність: якщо КСВ розглядається як інструмент зовнішнього маркетингу та репутаційного менеджменту агрохолдингів, то соціальне підприємництво ідентифіковано як автономну внутрішню стратегію громад, що забезпечує їхню життєздатність та адаптивність до екзогенних викликів.

2. Методичний підхід до діагностування чинників становлення соціально орієнтованого бізнесу на основі адаптованих матриць SWOT та PESTEL-аналізу. Це дозволило типізувати специфічні ризики та встановити пряму детермінацію між стійкістю підприємництва, динамікою деградації людського капіталу та рівнем правової невизначеності статусу суб'єктів соціального бізнесу.

3. Методичний інструментарій оцінювання ефективності функціонування соціальних підприємств, що базується на системі індикаторів, які зміщують аналітичний акцент із суто фінансових результатів на соціальну результативність. Запропонований підхід дає змогу вартісно оцінити внесок бізнес-структур у збереження поселенської мережі та зміцнення соціального потенціалу громад.

4. Концептуальна структура організаційно-економічного механізму відтворення людського капіталу в сільській місцевості. На відміну від традиційних моделей, механізм ґрунтується на засадах інклюзії, забезпечуючи інтеграцію ресурсного потенціалу особистих селянських господарств та професійних компетенцій внутрішньо переміщених осіб у єдині ланцюги створення вартості соціальних підприємств.

5. Прикладні засади фінансового стимулювання соціально орієнтованого агробізнесу через синергію грантової підтримки та фіскальних інструментів. Обґрунтовано, що податкові преференції мають розглядатися не як преференції, а як компенсаторний механізм за виконання бізнесом державних соціальних функцій у депресивних сільських регіонах.

6. Наукові погляди на типізацію та класифікацію моделей соціального підприємництва, адаптованих до умов воєнного стану. Виокремлено специфічні форми підприємницької активності, спрямовані на

одночасне розв'язання проблем продуктивної зайнятості сільського населення та прискореної соціально-економічної адаптації ВПО.

7. Теоретичні положення щодо детермінації розвитку бізнес-середовища сільських територій. Аргументовано, що запобігання деградації сільської місцевості безпосередньо залежить від інтенсивності впровадження інклюзивних моделей, здатних формувати локальні центри економічного зростання та соціальної стійкості.

8. Теоретичне підґрунтя трансформації сектору особистих селянських господарств із моделі «господарювання заради виживання» в активний ресурсний базис для створення мережі соціальних підприємств, насамперед у трудомістких сегментах аграрного виробництва.

9. Наукові підходи до інституційного забезпечення соціального сектора економіки. Обґрунтовано критичну необхідність законодавчої імплементації статусу «соціального підприємства» як фундаментальної умови для легітимізації такої діяльності та розширення доступу до міжнародних програм грантової допомоги.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження

Практична значущість одержаних результатів полягає у розробці комплексних теоретико-методичних засад та прикладного організаційно-економічного інструментарію розбудови соціального підприємництва на сільських територіях України. Запропоновані автором підходи створюють підґрунтя для вдосконалення механізмів підтримки соціально-орієнтованого бізнесу, забезпечують дієве управління процесами відродження людського капіталу в аграрному секторі та дозволяють сформулювати адаптивну модель розвитку підприємництва в умовах критичних соціально-економічних викликів. Це підтверджує високу прикладну цінність напрацювань здобувача та їхню безпосередню придатність для використання у діяльності органів місцевого самоврядування, територіальних громад та суб'єктів господарювання при стратегічному плануванні сільського розвитку.

Ключові наукові здобутки, концептуальні положення та авторські висновки дисертанта знайшли практичне застосування в межах науково-дослідної діяльності ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України». Зокрема, результати дослідження були інтегровані у виконання наукових тем щодо формування стратегій розбудови агропромислових ринків у контексті повоєнного відродження та євроінтеграційних процесів, а також при обґрунтуванні моделей просторового

інвестиційно-інноваційного розвитку регіону Причорномор'я (підтверджено листом № 31519 від 31.12.2025 р.)

Прикладне значення дослідження підтверджується впровадженням його результатів в освітній процес Уманського національного університету садівництва. Зокрема, наукові розробки здобувача інтегровані у методичне забезпечення навчальних дисциплін «Соціальне підприємництво та управління національними проєктами», «Соціальне партнерство», а також «Соціальна робота в громаді та місцеве самоврядування» для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня факультету економіки і підприємництва (акт про впровадження № 2396/01-10 від 12.11.2025 р.)

Практична значущість дисертації підтверджується позитивним досвідом впровадження її результатів у діяльність ТОВ «Устя» (Гайсинський район Вінницької області). Зокрема, керівництвом підприємства визнано доцільність використання авторських рекомендацій для інтенсифікації взаємодії агробізнесу з місцевим соціально-економічним середовищем та вдосконалення внутрішніх управлінських процесів. На базі наукових розробок здобувача було обґрунтовано застосування соціально-економічних важелів для модернізації кадрової політики та стабілізації трудового потенціалу в сільській місцевості. Окремі елементи запропонованої автором методики розбудови партнерських відносин між аграрними суб'єктами та територіальними громадами використані для налагодження ефективного соціального партнерства (довідка № 63 від 25.12.2025 р.)

Перспективне значення наукових напрацювань та методичного інструментарію здобувача підтверджено планами їх практичного впровадження у діяльність Гайсинської районної ради Вінницької області. Зокрема, результати дисертаційного дослідження Соколюка І. Ю. будуть використані при стратегічному плануванні та актуалізації районних програм сприяння розвитку малого і середнього підприємництва, зокрема в частині стимулювання соціально відповідальних бізнес-ініціатив у сільській місцевості. Крім того, авторські розробки стануть підґрунтям для формування аналітичного супроводу проєктів міжнародної технічної допомоги та грантових програм, що спрямовані на розбудову кооперативного руху та інституційну підтримку соціального підприємництва в громадах району (довідка про впровадження № 020605 від 12.01.2026 р.)

Перспективна значущість результатів дисертаційного дослідження підтверджується планами їх впровадження у діяльність Джулинської територіальної громади Гайсинського району Вінницької області. Зокрема, наукові напрацювання Соколюка І. Ю. будуть використані під час актуалізації Стратегії розвитку громади, а також залучені до формування конкурсних

програм для місцевих суб'єктів господарювання та громадського сектору. Застосування авторських розробок спрямоване на інтенсифікацію кооперативного руху та ефективну реалізацію соціальних проєктів у територіальній громаді (підтверджено листом про впровадження № 740/02.2-09 від 12.2025 р.)

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях

Ключові наукові положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації дисертаційної праці Соколюка І. Ю. знайшли своє відображення у 25 наукових публікаціях. Зокрема, автором оприлюднено 1 стаття у виданні, що індексується WoS; 6 статей у провідних фахових виданнях України, 17 праць апробаційного характеру та 1 розділ у колективній монографії.

Зміст опублікованих праць повною мірою розкриває отримані результати дослідження, що цілком відповідає критеріям, визначеним у пп. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

При аналізі праць, опублікованих у співавторстві, до розгляду бралися виключно ті наукові та прикладні здобутки, що становлять особистий внесок дисертанта.

Відсутність порушення академічної доброчесності

Комплексна перевірка дисертаційної роботи Соколюка І. Ю. на тему «Розвиток соціального підприємництва на сільських територіях», а також аналіз відповідних наукових праць автора, що засвідчують апробацію результатів дослідження, підтверджують відсутність будь-яких порушень академічної етики та доброчесності.

Представлена дисертація є результатом самостійного наукового пошуку і становить собою цілісну кваліфікаційну працю, яка базується на авторських концептуальних підходах, висновках та обґрунтованих рекомендаціях. Усі теоретичні узагальнення, елементи наукової новизни та прикладні розробки отримані здобувачем особисто.

Використання ідей, думок та фактичних даних інших дослідників супроводжується коректними посиланнями на першоджерела, а цитування нормативно-правових актів та статистичних матеріалів виконано згідно з чинними вимогами ДСТУ. З огляду на це, дисертаційне дослідження повною

мірою відповідає засадам академічної доброчесності та встановленим критеріям до кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

Дискусійні положення і зауваження до змісту та оформлення дисертації

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Соколюка І.Ю. в цілому, вважаємо за необхідне висловити наступні зауваження та побажання:

1. При характеристиці ступеня наукової розробки проблеми у вступі до дисертації автор аналізує переважно праці вітчизняних фахівців. Разом з тим, у самій роботі використано значну кількість праць іноземних науковців, що відображено у списку джерел. Доцільно було б відобразити внесок зарубіжних вчених і в аналітичному огляді у вступі.

2. У додатку до дисертаційної роботи надзвичайно детально розглянуто аспекти податкової політики щодо соціальних підприємств. Однак безпосередньо у тексті роботи про даний додаток не згадується, а представлені в ньому матеріали не повною мірою інтегровані в основну частину дослідження.

3. Потребує додаткового обґрунтування вибір часового горизонту для аналізу тенденцій розвитку соціального підприємництва у другому розділі, особливо в частині врахування форс-мажорних обставин воєнного стану.

4. При проведенні SWOT-аналізу автору варто було б чіткіше розмежувати загрози зовнішнього середовища та внутрішні слабкі сторони новостворених соціальних підприємств у сільській місцевості.

5. Розглядаючи відмінності між СП та КСВ, доцільно було б надати авторське бачення механізму трансформації традиційного агробізнесу в соціально-орієнтований.

6. Наукове положення щодо ролі ВПО як ресурсу розвитку сільських територій потребує більш глибокої деталізації в контексті розробки дорожньої карти їхнього залучення до соціального підприємництва.

7. У третьому розділі, при описі організаційного забезпечення розвитку соціального підприємництва, варто було б приділити більше уваги ролі цифрових платформ у просуванні продукції крафтових виробників.

Висловлені зауваження та побажання мають переважно дискусійний характер і спрямовані на подальше вдосконалення окремих теоретико-прикладних положень дослідження. Вони не зачіпають фундаментальних основ роботи, не впливають на її методичну цілісність та не ставлять під сумнів наукову обґрунтованість і вірогідність отриманих результатів.

Наявність дискусійних аспектів підкреслює складність і багатогранність проблематики розбудови соціального підприємництва на сільських територіях, окреслюючи перспективні вектори подальших пошуків у напрямі модернізації економічних механізмів, інституційної підтримки соціально-орієнтованого бізнесу та підвищення життєздатності громад у контексті сучасних викликів.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційне дослідження Соколюка І. Ю. виконане на належному науково-теоретичному рівні з дотриманням вимог академічної якості. Зміст наукової праці повністю розкриває сутність обраної теми та цілком відповідає профілю спеціальності 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність.

Робота характеризується логічною та послідовною структурою, що включає анотацію, вступну частину, три основні розділи, розгорнуті висновки, перелік використаних джерел та додатки. У додатках до дисертації містяться копії актів та довідок про впровадження результатів дослідження, що засвідчують їх реальну апробацію у діяльності органів місцевого самоврядування та аграрних підприємств. Сформульовані автором положення мають вагоме значення для стимулювання соціального підприємництва на сільських територіях України, сприяють розбудові інституційного середовища підтримки соціально-орієнтованого бізнесу та підвищенню рівня життєздатності сільських громад у сучасних умовах.

Загальний висновок

Оцінюючи дисертаційну роботу Соколюка І. Ю., варто зазначити, що її зміст, наукова новизна та технічне оформлення повною мірою відповідають критеріям, викладеним у пунктах 5–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність галузі знань 07 Управління та адміністрування.

Офіційний опонент,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри маркетингу,
підприємництва і торгівлі Одеського
національного технологічного університету

Володимир ЛАГОДІЄНКО